

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

*Укладач – доцент кафедри підприємництва і права, к. і. н., доцент
Т. О. Щетиніна*

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Адміністративне право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО СВО «Бакалавр» спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення навчальної дисципліни професійної підготовки обов'язкової частини базується на знаннях отриманих при вивченні навчальної дисципліни «Історія України», тісно пов'язана з навчальною дисципліною «Політологія», а також є базою для вивчення навчальних дисциплін «Конституційні основи публічної влади» «Державний бюджет», «Державне та регіональне управління», «Служба в органах місцевого самоврядування», «Антимонопольне регулювання».

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є надання широких теоретичних і практичних знань студентам щодо сукупності правових норм, які регулюють суспільні відносини і формуються під час забезпечення органами виконавчої влади реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі державного управління економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом у державі.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у майбутніх фахівців:

знань про: про особливості адміністративного регулювання управлінських відносин та чинну систему органів державного управління, форм і методів державного управління національною економікою, соціально-культурним та адміністративно-політичним устроєм, а також міжгалузевого державного управління;

вмінь: орієнтуватися в теоретичних засадах та термінології основних положень адміністративного права України; аналізувати норми основних законодавчих актів адміністративного права; самостійно аналізувати та використовувати інформацію про правовідносини у сферах суспільного буття, які врегульовуються адміністративно-правовими нормами; складати основні види нормативно-правових документів; застосовувати сучасні інформаційні технології при роботі з нормативно-правовою базою.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

– основні поняття курсу: адміністративно правові норми, адміністративна правоздатність та дієздатність суб'єктів, юридичні факти, органи виконавчої влади, державна служба, державні службовці, форми державного управління, нормативні акти державного управління, адміністративний примус, адміністративна відповідальність, адміністративні стягнення, адміністративне провадження, правові засади управління;

– теоретичних основ адміністративного права України;

– закономірності розвитку суспільних відносин в сфері державного управління, права та обов'язки суб'єктів адміністративних правовідносин;

– теоретичних основ форм державного управління та видів актів державного управління, порядку їх прийняття, зміни, скасування;

– основ адміністративно-правових методів управління, правових засад та законних підстав реалізації адміністративного примусу;

– складу адміністративного правопорушення, обставини, що пом'якшують

відповідальність за адміністративне правопорушення та строків притягнення до адміністративної відповідальності;

- засад адміністративно-процесуальної діяльності;
- закономірностей досягнення та реалізації законності і дисципліни в державному управлінні, здійсненні контролю та нагляду;
- теоретичних основ управління промисловістю, сільським господарством, будівництвом і житлово-комунальним господарством, транспортом і зв'язком, використанням і охороною природних ресурсів, фінансами, митною справою, освітою, охороною здоров'я населення, культурою, соціальним захистом населення, обороною, національною безпекою, внутрішніми справами, закордонними справами та управління юстицією.

вміння:

- аналізувати нормативно-правові акти галузі адміністративного права;
- розробити окремі види правових документів (звернення громадян (скарга, клопотання, пропозиція);
- здійснювати аналіз окремих видів правових документів (постанови, накази міністерств та відомств, нормативні акти органів місцевого самоврядування, локальні нормативні акти підприємств та організацій);
- визначати характер адміністративних правовідносин та їх об'єктно-суб'єктний склад;
- розв'язувати юридичні ситуаційні завдання.

способи мислення:

- формування суджень – форми відображення об'єктивної дійсності, яка полягає у ствердженні наявності або відсутності ознак, властивостей або відносин у адміністративних правовідносинах;
- пропонування міркувань – низки пов'язаних суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність якої-небудь думки у сфері адміністративних правовідносин, доведення її або заперечення;
- створення умовиводів – виведення з одного або декількох суджень щодо певних адміністративних правовідносин;
- генерування понять – пізнання сутності предметів і явищ у межах адміністративних правовідносин в їх істотних зв'язках, узагальнення їх істотних ознак.

професійні, світоглядні і громадянські якості:

- здатність використовувати знання, вміння та навички для теоретичного та практичного освоєння проблем і перспектив розвитку адміністративного права та планувати, організовувати, реалізовувати, презентувати відповідні наукові дослідження;
- ґрунтовні знання історичних засад розвитку теорії і практики адміністративного права України;
- ґрунтовні знання класичного та сучасного наукового інструментарію дослідження соціально-економічних явищ та процесів з огляду на норми адміністративного права;
- здатність організовувати та проводити аналітичні дослідження, використовуючи сучасну методологію та інформаційні технології;
- здатність застосовувати одержані знання з адміністративного права для формулювання нових теоретичних трактувань і положень, практичних адресних рекомендацій і пропозицій;
- здатність виявляти та розуміти причинно-наслідкові зв'язки між протиправними діями та їх шкідливими наслідками у сфері суспільних відносин, ідентифікувати та оцінювати фактори впливу;
- ґрунтовні знання особливостей, інструментарію, новітніх тенденцій розвитку адміністративістської правової думки та юридичної практики.

морально-етичні цінності:

- сформулювати уявлення про моральні цінності людини;

- здатність висловлювати своє судження про роль і значущість моральних цінностей у житті людини;
- формувати вміння аналізувати мотиви та вчинки людей, моделювати та розв'язувати ситуації, пов'язані з виконанням обов'язків у колективі;
- розвивати почуття відповідальності за свій вибір та наслідки вчинків;
- виховувати самостійність, волю, моральність.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ЄКТС.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Державне управління і державна влада

Управління як соціальне явище. Соціальне управління. Ознаки соціального управління. Технічне управління. Біологічне управління. Державне управління та його характерні риси. Принципи державного управління. Співвідношення виконавчої влади, державного управління та адміністративного права. Адміністративне законодавство. Державне управління в умовах проведення в Україні адміністративної реформи.

Тема 2. Предмет і система адміністративного права

Адміністративне право як галузь права. Предмет адміністративного права. Метод адміністративного права. Особливості адміністративного-правового регулювання управлінських відносин. Суб'єкти управління. Об'єкти управління. Адміністративне нормотворення. Адміністративне розпорядництво. Адміністративні засоби правоохоронного характеру. Система адміністративного права. Загальна частина адміністративного права. Особлива частина адміністративного права. Адміністративне право та інші галузі права. Наука адміністративного права.

Тема 3. Адміністративно-правові норми та відносини

Поняття, види та особливості адміністративно-правових норм. Дія адміністративно-правових норм. Структура адміністративно-правових норм. Джерела адміністративного права. Конституція України – основне джерело адміністративного права. Кодекс України про адміністративне правопорушення – особливе джерело адміністративного права. Систематизація адміністративного права. Кодифікація. Інкорпорація. Поняття адміністративно-правових відносин. Ознаки адміністративно-правових відносин. Види адміністративно-правових відносин. Суб'єкти адміністративно-правових відносин. Адміністративна правоздатність та дієздатність суб'єктів. Об'єкти адміністративно-правових відносин. Зміст адміністративних правовідносин. Юридичні факти.

Тема 4. Громадяни як суб'єкти адміністративного права

Громадяни – найбільша група суб'єктів адміністративно-правових відносин. Основи адміністративно-правового статусу громадян України. Гарантії реалізації прав та обов'язків. Адміністративна правоздатність та дієздатність громадян. Права та обов'язки громадян у сфері виконавчої влади. Звернення громадян: пропозиція, заява, скарга. Адміністративно-правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства.

Тема 5. Президент України як суб'єкт адміністративного права

Президент України – глава держави. Президент України і виконавча діяльність. Президент України і виконавча влада. Повноваження та основні завдання Президента України. Секретаріат Президента України, його функції і організаційна структура.

Тема 6. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного права

Поняття органів виконавчої влади. Ознаки органів виконавчої влади. Правове становище органів виконавчої влади. Класифікація та система органів виконавчої влади. Особливість побудови та функціонування органів виконавчої влади (розпорядництво, підпорядкованість, підконтрольність, підзвітність, координація). Правове становище Кабінету Міністрів України. Центральні органи виконавчої влади (міністерство, державний комітет, центральні органи зі спеціальним статусом). Урядові органи державного управління (департаменти, інспекції, служби). Органи виконавчої влади АРК. Місцеві державні адміністрації.

Тема 7. Державні службовці як суб'єкти адміністративного права

Поняття державної служби в Україні. Основні принципи державної служби. Етика поведінки державного службовця. Правове регулювання державної служби. Основні завдання та функції Головного управління державної служби України. Поняття посади та посадової особи. Види державних службовців. Обов'язки державних службовців. Проходження державної служби. Категорії посад та ранги державних службовців. Відставка державних службовців. Особливості припинення державної служби. Відповідальність державних службовців.

Тема 8. Об'єднання громадян як суб'єкти адміністративного права

Поняття і види об'єднань громадян. Політична партія. Громадська організація. Класифікація об'єднань громадян. Характерні ознаки об'єднань громадян. Вимоги до статуту об'єднань громадян. Легалізація та правосуб'єктність об'єднань громадян. Відповідальність об'єднань громадян за правопорушення.

Тема 9. Форми державного управління

Поняття «форми державного управління». Правові форми державного управління. Неправові форми державного управління. Видання нормативних актів управління. Видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління. Проведення організаційних заходів, здійснення матеріально-технічних операцій. Поняття правових актів державного управління, їх ознаки та юридичне значення. Підзаконність актів управління. Класифікація актів державного управління. Акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, акти органів місцевого самоврядування. Вимоги до правових актів управління: загального характеру, спеціально-юридичні, організаційно-технічні. Дія актів державного управління. Зміна, припинення, зупинення та скасування актів державного управління. Адміністративний договір як форма державного управління.

Тема 10. Адміністративно-правові методи

Поняття адміністративно-правових методів управління. Характерні риси методів управління. Види адміністративно-правових методів управління: загальні та спеціальні; наукові та ненаукові; державні та громадські; прямого і непрямого впливу; демократичні і диктаторські; адміністративні і економічні; методи переконання та примусу. Адміністративний примус та його види. Характерні риси адміністративного примусу. Заходи адміністративного примусу. Заходи адміністративного запобігання (адміністративно-попереджувальні заходи). Заходи припинення правопорушень. Заходи припинення загального і спеціального призначення. Адміністративні стягнення.

Тема 11. Адміністративна відповідальність

Поняття адміністративної відповідальності. Основні риси адміністративної відповідальності. Законодавчі основи адміністративної відповідальності. Підстави адміністративної відповідальності. Адміністративне правопорушення (проступок) та його ознаки. Склад адміністративного правопорушення. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення. Суб'єкт адміністративного правопорушення. Загальні правила адміністративного стягнення. Обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Строки притягнення до адміністративної відповідальності. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. Дисциплінарна відповідальність та її підстави.

Тема 12. Адміністративно-процесуальна діяльність

Поняття адміністративного процесу. Характерні ознаки адміністративного процесу. Мета і завдання адміністративного процесу. Суб'єкти адміністративного процесу. Учасники адміністративного процесу. Принципи та структура адміністративного процесу. Характеристика окремих адміністративних правопорушень. Стадії адміністративно-процесуальної діяльності. Адміністративна юрисдикція. Поняття адміністративної юстиції.

Тема 13. Провадження в справах про адміністративні правопорушення

Завдання і порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення. Засоби забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Доставлення порушника. Привід порушника. Адміністративне затримання. Особистий огляд і огляд речей. Вилучення речей і документів. Порушення справи про адміністративне правопорушення. Розгляд справи про адміністративне правопорушення і винесення по справі постанови. Оскарження (або опротестування) постанови по справі про адміністративне правопорушення. Виконання постанови про виконання адміністративного стягнення. Органи (посадові особи), уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення.

Тема 14. Законність і дисципліна у сфері державного управління

Поняття режиму законності і дисципліни в державному управлінні. Гарантії законності в державному управлінні. Загальна характеристика способів забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні. Контроль – основний засіб забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні. Напрями здійснення контролю в сфері державного управління. Стадії контрольної діяльності. Принципи контролю. Органи, які здійснюють контроль, та їх повноваження. Сфери контролю. Форми проведення контролю. Прокурорський нагляд за законністю у державному управлінні. Громадський контроль.

Тема 15. Правові засади управління економікою

Необхідність і характер державного управління економікою. Зміст державного керівництва у сфері економікою. Система центральних і місцевих органів управління у сфері економіки. Повноваження Кабінету Міністрів України. Повноваження Міністерства економіки України. Державна інспекція по контролю за цінами. Управління економіки місцевих державних адміністрацій. Казенні підприємства. Правові засади організації управління економікою. Державний контроль і нагляд у сфері економіки.

Тема 16. Управління промисловістю

Організаційно-правові засади управління промисловістю. Система органів управління промисловістю. Повноваження Кабінету Міністрів України, Міністерства палива і енергетики, Міністерства промислової політики. Управління місцевих державних адміністрацій. Промислові об'єднання та промислові підприємства та правове становище їх адміністрацій. Державний контроль і нагляд в управлінні промисловістю. Адміністративна відповідальність за правопорушення в промисловості

Тема 17. Управління сільським господарством

Організаційно-правові засади управління агропромисловим комплексом. Компетенція державних органів у сфері управління сільським господарством (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, державні органи АРК, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування). Система органів управління агропромисловим комплексом та їх компетенція. Міністерство аграрної політики України, його завдання та функції. Державний комітет ветеринарної медицини. Головна державна інспекція з карантину рослин України. Підприємства в сільському господарстві (фермерські господарства). Державний контроль в агропромисловому комплексі. Адміністративна відповідальність за правопорушення в агропромисловому комплексі.

Тема 18. Управління будівництвом і житлово-комунальним господарством

Організаційно-правові засади будівництвом і житлово-комунальним господарством. Система органів управління будівництвом і житлово-комунальним господарством. Центральні органи виконавчої влади, їх завдання та функції, місцеві органи управління. Державний архітектурно-будівельний контроль. Державна архітектурно-будівельна інспекція. Контроль за технічним станом житлового фонду. Головна державна інспекція. Державні регіональні технічні інспекції. Адміністративна відповідальність за правопорушення в будівництві і житлово-комунальному господарстві.

Тема 19. Управління транспортом і зв'язком

Організаційно-правові засади управління комунікаціями. Загальна характеристика законодавства у сфері управління транспортом і зв'язком. Органи управління шляховим господарством. Управління залізничним транспортом, морським і річковим транспортом, автомобільним транспортом, цивільним повітряним транспортом, трубопровідним транспортом. Управління шляховим господарством. Органи управління зв'язком. Державний

контроль на транспорті та у галузі зв'язку. Адміністративна відповідальність за правопорушення на транспорті та у галузі зв'язку.

Тема 20. Управління використанням і охороною природних ресурсів

Організаційно-правові засади управління використанням і охороною природних ресурсів. Органи управління використанням і охороною природних ресурсів. Органи управління загальної компетенції (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, державні органи АРК, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування). Органи управління спеціальної компетенції. Державний контроль і нагляд у галузі використання і охорони природних ресурсів. Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі використання і охорони природних ресурсів.

Тема 21. Управління фінансами

Організаційно-правові засади управління фінансами. Органи управління фінансами. Повноваження Верховної Ради України. Повноваження Президента України. Повноваження Кабінету Міністрів України. Органи управління спеціальної компетенції. Міністерство фінансів України. Фінансові органи місцевих державних адміністрацій. Державне казначейство України. Державна податкова адміністрація. Управління в галузі бюджетної діяльності. Управління системою оподаткування. Управління в галузі кредитування і страхування. Управління грошовим обігом і системою валютного регулювання. Фінансовий контроль. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі фінансів.

Тема 22. Управління митною справою.

Організаційно-правові засади управління митною справою. Загальна характеристика митного законодавства. Органи управління митною справою. Державна митна служба України. Регіональні митниці. Митний контроль. Адміністративна відповідальність за правопорушення митних правил.

Тема 23. Управління освітою

Організаційно-правові засади управління освітою. Система освіти в Україні. Структура, рівні та принципи освіти. Управління освітніми закладами. Система і повноваження органів управління освітою. Міністерство освіти і науки України, його завдання та функції. Інші міністерства та відомства, яким підпорядковані заклади освіти. ВАК. Міністерство освіти АРК. Компетенція місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в галузі освіти. Державний контроль за діяльністю освітніх закладів. Організація державного управління наукою. Органи управління наукою. Наукові заклади і наукові товариства. НАН України. Галузеві академії наук, відомча та вузівська наука.

Тема 24. Управління охороною здоров'я населення

Організаційно-правові засади управління охороною здоров'я населення. Система органів управління охороною здоров'я населення загальної компетенції. Кабінет Міністрів України. Органи управління охороною здоров'я населення спеціальної компетенції. Міністерство охорони здоров'я України, його завдання та функції. Місцеві органи управління охороною здоров'я. Правове становище установ охорони здоров'я. Санітарно-епідеміологічний нагляд.

Тема 25. Управління культурою

Організаційно-правові засади управління культурою. Загальна характеристика законодавства в сфері культури. Органи управління культурою. Міністерство культури і мистецтв України. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Правове регулювання діяльності закладів і установ культури. Державний комітет архівів України. Академія мистецтв України. Місцеве самоврядування і культура.

Тема 26. Управління в сфері соціального захисту населення

Організаційно-правові засади управління соціальним захистом населення. Загальна характеристика законодавства в сфері соціального захисту населення. Система органів соціального захисту населення. Міністерство праці та соціальної політики, його завдання та функції. Пенсійний фонд України. Відомчі та місцеві органи соціального забезпечення. Місцеве самоврядування і соціальний захист населення.

Тема 27. Управління обороною

Організаційно-правові засади управління обороною. Воєнна доктрина України. Повноваження державних органів у сфері оборони. Організація оборони. Міністерство оборони України. Збройні сили України. Компетенція Збройних сил України. Військова служба у Збройних силах України.

Тема 28. Управління національною безпекою

Організаційно-правові засади управління національною безпекою. Суб'єкти забезпечення національної безпеки загальної компетенції. СБУ і підпорядковані їй органи. Управління державної охорони України. Державна охорона при МВС України. Державна служба у справах охорони державного кордону України. Державний кордон та його охорона.

Тема 29. Управління внутрішніми справами

Організаційно-правові засади управління внутрішніми справами. Система Управління внутрішніх справ України. МВС, його завдання та функції. Структура центрального апарату МВС. Головне управління МВС України в АРК, в області, м. Києві та Севастополі. Районний відділ міського управління. Міліція України. Державний нагляд за безпекою дорожнього руху. Внутрішні війська МВС України.

Тема 30. Управління закордонними справами

Організаційно-правові засади управління закордонними справами. Основні напрями зовнішньої політики України. Повноваження Верховної Ради України у зовнішньополітичній діяльності. Повноваження Президента України. Повноваження Кабінету Міністрів України. Міністерство закордонних справ України, його завдання та функції. Дипломатичне представництво України. Консульські установи України. Торговельно-економічні місії. Адміністративно-правове регулювання в'їзду та виїзду з України

Тема 31. Управління юстицією

Організаційно-правові засади управління юстицією. Загальна характеристика законодавства у сфері юстиції. Система органів управління у галузі юстиції. Реєстрація актів громадянського стану. Реєстрація нотаріальної служби. Взаємовідносини органів юстиції з судовою системою. Органи юстиції та адвокатура.

2. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина : [Навч. посіб.] / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
2. Законодавство України про адміністративну відповідальність / За заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 352 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Офіційне видання із змінами і доповненнями станом на 01.01.2015 року. – К. : Дія, 2015. – 202 с.
4. Адміністративне право України : [Підруч.] / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544с.
5. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) [Текст] / І. П. Голосніченко. – К. : МАУП, 1998. – 52 с.
6. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [Підруч.] / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 730 с.
7. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [Посіб.] / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

Допоміжна

1. Вінник О. М. Господарське право : [Консп. лекц.] / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2005. – 624 с.
2. Гега П. Основи податкового права : [Посіб.] / П. Гега. – К. : Знання, 1998. – 273 с.
3. Законодавство України про контроль та перевірки [Текст] / За заг. ред. В. С. Ковальського. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 413 с.
4. Капаєва Л. М. Фінансове право : Посібник / Л. М. Капаєва. – Полтава : РВВ ПДАА, 2004. – 248 с.

5. Конституційне право України : [Посіб.] / В. Ф. Погорілко. – К. : Наукова думка, 2000. – 730 с.
6. Нікіфоров Г. К. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці : [Посіб.] / Г. К. Нікіфоров. – К. : Олан, 2001. – 208 с.
7. Право власності на землю та його захист. Збірник нормативно-правових актів [Текст] / М. І. Камлик. – Київ: Атіка, 2002. – 448 с.
8. Президент України та державна регіональна і муніципальна політика. Збірник матеріалів та документів [Текст] / О. Дьомін. – Київ: Логос, 2002. – 236 с.
9. Сільськогосподарські підприємства: реорганізація та створення. Збірник нормативних актів [Текст]. – Київ : Юрінкомінтер, 2000. – 408 с.
10. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : [Посіб.] / В. С. Ковальський. – Київ: Юрінкомінтер, 2002. – 320 с.
11. Терміни і поняття в законодавстві України. Науково-практичний словник-довідник [Посіб.]. – Харків : Еспада, 2003. – 512 с.

Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws>. – Назва з титул. екрану.
2. Юристконсульт : Народний правовий портал (Коментовані кодекси, науково-практичні коментарі чинного законодавства) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks.html>. – Назва з титул. екрану.
3. PRAVO.BIZ.UA : Юридична бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.biz.ua/>. – Назва з титул. екрану.
4. Електронна юридична бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/biblioteka>. – Назва з титул. екрану.
5. Студентський юридичний портал України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://the-law.at.ua/load/juridichna_literatura/41. – Назва з титул. екрану.